

PEKKA PIHLANTO

Tutkimussuunnitelman ja -raportin laatimisesta erityisesti nomoteettisessa tutkimuksessa

Seuvaavassa tarkastelen tutkimussuunnitelman laatimista ja sen toteuttamistakin sekä näiden vaiheiden raportointia muille lähinnä nomoteettista eli perinteistä positivistista tutkimusta ajatellen. Asiayhteydestä käynee seuraavassa ilmi, milloin on kysymys tutkijan omakohtaisesta työskentelystä ja milloin sen raportoinnista muille.

Tutkija voi laatia tutkimussuunnitelman ja toteuttaa sen kertomatta siitä kenellekään, vaikka tämä menettelytapa ei tietenkään ole suositeltava eikä opinnäytetutkimuksessa mahdollinenkaan. Tutkimusraportissa (jota sitäkin kutsutaan usein myös tutkimussuunnitelmaksi) tutkija kertoo muille, esimerkiksi ohjaajilleen, tutkimuksellisista aikomuksistaan ja hankkeensa edistymisestä. Tutkijan omat suunnitelmat ja työpaperit ovat tietysti paljon laajempia kuin muille tarkoitetut raportit. Viimeksi mainittujen onkin syytä olla tiiviitä ja loogisia. Tutkimuksen raportoinnissa ei ole tarkoituksenmukaista rasit-

taa lukijaa laajalla lähdemateriaalin tai tutkimustekstin esittelyllä, sillä tämä vain vaikeuttaisi raportin ydinsanomien perillemeno.

Niin tutkimusraportin kuin tutkimussuunnitelmankin perustavoite on, että siitä selviävät tutkimuksen motivointi, otsikko, tavoite ja jäsentely. Lisäksi on tärkeää, että otsikko, tavoite ja jäsentely vastaavat toisiaan. Tutkimusprosessin edetessä on syytä aika ajoin varmistua tästä vastaavuudesta, sillä jokin näistä kolmesta kehitty helposti omaan suuntaansa ja etäänny kahdesta muusta.

Juonenkehittelyn selkeys ja kielen valinta

Tärkeää on, että tutkimusraportissa on selkeä juoni, jonka perusteella lukija ymmärtää, mitä tutkitaan, miksi ja miten. Nomoteettisessa työssä tämän juonen avulla lukija ymmärtää muun muassa sen, millä perusteella hypoteeseihin on päädytty. Vaikka raportti olisi varsin alustavakin,

PEKKA PIHLANTO, Professori emeritus

Turun kaupakorkeakoulu, Yritystoiminnan tutkimus- ja koulutuskeskus • e-mail: pekka.pihlanto@tukkk.fi

sen tulisi mielestäni jollakin tarkkuudella hahmottaa koko tutkimusprosessi – mukaan lukien empiirisen aineiston hankintasuunnitelma ja siihen liittyen kohdeorganisaatioiden luonteen kuvaus sekä niiden valintakriteerit. Jo alkuvaiheessa on syytä myös miettiä, onko tutkimusasetelma empiirisesti toteutettavissa, siis onko hypoteesien edellyttämä tieto todella käytännöstä saatavissa ja kyetäänkö tutkimuksen käsitteet operationalisoimaan, mittaamaan käytännön tasolla.

Myöskään metodologian ja metodin valintaa ei pitäisi kokonaan lykätä tuonemmaksi, vaan niitä koskeva pohdiskelu kuuluu elimellisesti tutkimuksen alkuvaiheessa tapahtuvan tavoitteen asettelun raportoinnin yhteyteen. Ei myöskään ole mielestäni Suomessa tutkimusta tehtäessä perusteltua jättää metodologiakysymystä ulkomaisia esikuvia seuraten kokonaan käsittelemättä. Varsinkin opinnäytetutkimusta tekevän on tiedostettava metodologinen traditio, jota hyödyntää.

Sinänsä erittäin tärkeä kansainvälisyyden vaatimus on ilmeisesti johtanut siihen, että tutkimusraportit laaditaan usein englanninkielellä. Tästä on tiettyjä etuja ajatellen esimerkiksi kansainvälisiin konferenssiintymisiin valmistautumista. Mielestäni kuitenkin tutkimussuunnitelman ja -raportinkin ensimmäiset versiot olisi hyvä laatia äidinkielellä. On sitten suhteellisen helppoa kääntää sisällöltään loogiset raportit englanninkielelle kansainvälisiä – tai miksei haluttaessa kotimaisiakin – tilaisuuksia varten. Äidinkielen käyttö suunnitteluvaiheessa varmistaa ensinnäkin sen, että vieraskielisestä kirjallisuudesta poimitut ideat ja termit on todella sisäistetty ja ymmärretty. Mikä ehkä vieläkin oleellisempaa, edellä mainitsemani tutkimuksen juonenkehittely, siis aiheen esittely ja perustelu sekä tutkimuksen tavoitteen asettelu tulevat

omalla kielellä laatien varmemmin loogiseksi ja ymmärrettäväksi kuin vieraalla.

Aikaisemman tutkimuksen selvittely ja selkeä raportointi ovat luonnollisesti tutkimushankkeen alkuvaiheeseen sijoituvia ydinasioita. Tämä vaihe ei kuitenkaan saisi tutkimusraportissa näkyä liian laajana aikaisempien tutkimustulosten luettelemisena, sillä tutkimusraportin tehtävä ei ole todistella lukijaa uuvuttavalla tavalla tekijänsä laajaa lukeneisuutta. Myöskään siirtyminen – laajemmasta tai suppeammasta – kirjallisuuskatsauksesta suoraan tutkimusongelmaan ja hypoteeseihin ei ole suositeltavaa, sillä tässä tapauksessa lukija ei välttämättä tajua aikaisemman tutkimuskentän ja raportoitavan tutkimuksen tavoitteen välistä loogista yhteyttä. Aikaisempi kirjallisuus on siis huolellisesti analysoitava ja tehtävä riittävän syvälinen sekä perusteellinen käsiteanalyysi omalle tutkimukselle keskeisistä käsitteistä ja raportoitava nämä tiiviisti. Näin siirtyminen aikaisemman kirjallisuuden esittelystä omaan tutkimusongelmaan ja hypoteeseihin muodostuu ymmärrettäväksi.

Perusteellisen käsiteanalyysin tarve

Käsiteanalyysi tarkoittaa ensinnäkin käsitteiden sisällön ja alan huolellista pohdintaa sekä analysointia. Ei ole itsestään selvää, että samaa käsitettä on eri tutkimuksissa käytetty aivan identtisesti. Varsinkin käsitteiden empiirisessä operationalisoinnissa on tietysti erilaisia vaihtoehtoja, mutta teoriasollakin käsitteet on voitu eri lähteissä määritellä hieman eri tavalla. Tutkijan on siis kyettävä esittämään itselleen ja raporttinsa lukijalle, miten hän kunkin käsitteen ymmärtää – siis määrittelee. Lähteiden sisältämien tiiviiden käsitelmääritelmien pelkkä siteeraaminen on harvoin riittävää, vaan lisäksi tarvitaan valaisevaa kommentointia ja selittävää pohdiskelua.

Toiseksi käsiteanalyysiin kuuluu omaan tutkimukseen valittujen keskeisten *käsitteiden välisten suhteiden* analysointi. Ainakin keskeisimmät näistä käsitteistä sisältyvät työn otsikkoon. Tätä analyysia tehtäessä tutkimuksen tavoite ja samalla tietysti myös otsikko elävät ja täsmentyvät: tutkija päättää, mikä on keskeisten käsitteiden tärkeysjärjestys – eli mitä loppujen lopuksi tullaan tutkimaan ja miltä kannalta – esimerkiksi mikä on tutkimuksen pääkäsite ja mitkä ovat sille alisteisia. Tähän analyysiin, jota voi hyvin tehdä osittain myös graafisesti, kuvio muodossa hahmotellen, ”ilmestyvät” lisäksi vähemmän keskeiset, mutta kuitenkin mukaan kuuluvat käsitteet. Tässä tutkija myös päättää, mitä kaikkea kuuluu tutkimuksen piiriin ja mikä jätetään sen ulkopuolelle. Samalla tulee testatuksi, että kaikki tutkimusongelman kannalta keskeiset tekijät ja muuttujat ovat mukana, mutta vain nämä.

Käsiteanalyysi (joka siis sisältää myös käsitteiden välisten suhteiden tarkastelun) ja teoriataustan huolellinen analyysi varmistavat tutkimuksen tavoitteen loogisuuden ja ymmärrettävyyden. Näiden ansiosta tutkimuksen hypoteesit voidaan selkeästi johtaa tutkimuksen tavoitteesta.

Käytännön yritysmaailman tuntemus

Empiiristä tutkimusta tehdessään tutkijan on tunnettava ainakin jollakin tarkkuudella se empiirinen maailma, jota hän tutkii, mutta ei se ole pahitteeksi puhtaasti käsiteanalyttisessä tutkimuksessakaan. Jos tutkijan tiedot ovat peräisin vain muiden tekemistä tutkimuksista – jotka meillä koskevat valtaosin toisenlaisia ympäristöjä ja kulttuureita kuin tutkijan omaa – voi syntyä empiirisessä vaiheessa suuriakin vaikeuksia aiheuttava kuilu tutkijan käsite- ja hypoteesi-

maailman sekä empiirisen todellisuuden välille. On syytä ottaa huomioon, että esimerkiksi yhdysvaltalainen talouselämä ja sen ilmiöt ovat monelta osin täysin erilaiset kuin omamme. Siksi näiden tutkijoiden luomat käsitteet eivät välttämättä toimi sellaisinaan meidän olosuhteissamme – niitä voi olla jopa vaikea ymmärtää, ellei tunne riittävästi yhdysvaltalaista yritysmaailmaa. Tätä pitäisi miettiä jo edellä kuvatussa käsiteanalyysivaiheessa.

Väitöskirjaa tekevällä jatko-opiskelijalla ei yleensä voi olla kovin syvällistä käsitystä edes kotimaisten yritysten ja markkinoiden toiminnasta käytännössä. Ellei tähän puutteeseen haeta ratkaisua, epärealistisuus kulkee mukana tutkimuksen kehittäessä paljastuakseen ehkä vasta empiiriseen vaiheeseen tultaessa. Nomooteettista tutkimusta tekeväälle tämä on erittäin kohtalokasta, jos aineisto ehditään kerätä ennen ongelmien paljastumista. Case-tutkija voi haastattelujen edetessä vielä jossakin määrin korjata epärealistisia käsityksiään ja käsitteitään. Nomooteettinen tutkija (mutta myös toiminta-analyttinen case-tutkija) voi kuitenkin etukäteen korjata empiiristä todellisuutta koskevia tiedollisia puutteitaan suorittamalla kartoitettavia haastatteluja tai käymällä alustavia keskusteluja yhdessä tai muutamassa harkitusti valitussa yrityksessä. Näin tutkija havaitsee, miten hänen mielenkiintonsa kohteena olevat asiat käytännössä ymmärretään, ja samalla testautuvat hänen käyttämiensä käsitteiden ja koko tutkimusasetelman mielekkyys tutkitussa yritys ympäristössä.

Tutkimus voi haastatteluista tai keskusteluista huolimatta olla edelleen puhtaasti nomoteettinen. Kontaktit yrityksiin vain varmistavat tutkimusasetelman ja hypoteesien mielekkyyden, joiden suhteen voi jäädä paljonkin toivomisen varaa, jos tutkija ei perehdy tilinpäätös-

DISCUSSION

ja muun kvantitatiivisen tiedon takana olevaan todellisuuteen. Toisaalta alun perin nomoteettinen tutkimushanke voi saada metodologisen trianguloinnin leiman, jos mukana on huomattavassa määrin toiminta-analyttisessä hengessä kerättyä case-materiaalia. Case-vaihe saattaa toisaalta vain valmistella hypoteesien laadintaa ja muodostaa siten esivaiheen varsinaiselle nomoteettiselle päävaiheelle. Vastaavasti toiminta-analyttinen tutkija voi luonnollisesti kytkeä

tutkimukseensa yhden tai usean nomoteettistyyppisen analyysin tukemaan haastatteluin ja havainnoinnein hankittua tietoa.

Edellä esittämäni näkökohdat perustuvat kokemukseeni erilaisten opinnäytetöiden ohjaajana ja myös tutkijana. Ne ovat luonnollisesti minun subjektiivisia mielipiteitäni. Selvää on, että opinnäytetutkimuksen tekijä ottaa tarkoin huomioon ohjaajiansa esittämät edellä tarkastelluista poikkeavatkin näkemykset. ■